

EESTI LAMBA- JA
KITSEKASVATAJATE LIIT

GOTLANDI TÕUGU LAMBA (GOT) ARETUSPROGRAMM

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit
2023

SISUKORD

1. GOTLANDI TÕUGU LAMMAS	3
1.1. Lühiajalugu.....	3
1.2. Gotlandi lamba populatsioon Eestis.....	4
1.3. Lühiiseloostus.....	4
1.4. Tõutunnused ja -standardid	5
2. GOTLANDI LAMBA ARETUS	7
2.1. Aretuse eesmärk.....	7
2.2. Eesmärgi saavutamine.....	7
2.3. Aretusmeetodid	9
3. KARJATERVISE PROGRAMMID	10
LISA 1. LAMMASTE JÕUDLUSKONTROLLI KORD	11
Mõisted.....	11
Jõudluskontrolli läbiviimise aluseks olevad korrad	12
I Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise kord	12
II Andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse	18
III Jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste kasutamise ja avaldamise kord.....	18
IV Jõudluskontrolli ja jõudlusandmete kogumisega alustamine.....	19
V Geneetilise väärtuse hindamise ja hindamistulemuste kasutamise kord	19
Hindamine	20
Hindamise üldsätted	20
LISA 2. TÕURAAMATUSSE KANDMISE ALUSED JA TÕURAAMATU PIDAMISE KORD	23
Mõisted.....	23
Tõuraamatu pidamise kord	25
Tõuraamatu põhiosad A ja B ning lisaosa R.....	26
Veresuse arvutamine ja veresusega arvestamine gotlandi tõugu lammaste puhul.....	27
LISA 3. ARETUSLOOMA PÕLVNEMISE REGISTREERIMISE NING PÕLVNEMISE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE KORD	28
LISA 4. LOOMA JA ARETUSMATERJALI ARETUSEKS SOBIVAKS TUNNISTAMISE KORD	30
LISA 5. PAARITUSANDMETE REGISTREERIMISE KORD	30
LISA 6. PÕLLUMAJANDUSLOOMA, KEDA SOOVITAKSE TÕURAAMATUSSE KANDA, IDENTIFITSEERIMISE JA SELLE ÜLE ARVESTUSE PIDAMISE KORD	31
LISA 7. SEEMENDAMISE KOOLITUSPROGRAMMID NING SEEMENDAJA TUNNISTUSE SAAMISE NÕUDED JA TUNNISTUSE VÄLJASTAMISE KORD.....	32
LISA 8. TÕUJÄRADE HINDAMISE JUHEND	32
LISA 9. JÕUDLUSKONTROLLIGA LIITUMISE AVALDUS	34

1. GOTLANDI TÕUGU LAMMAS

1.1. Lühiajalugu

Arvatakse, et gotlandi tõugu lambad (rootsi keeles pälsfår) on viikingite ajastul tekkinud lambakarjade järeltulijad. Rootsile kuuluval Gotlandi saarel hakati kasvatama lambaid ja neist loomadest arenes välja gotlandi tõugu lammas. Tänu viikingitele jõudsid need lambad ka Gotlandi saarest kaugemale, sest oma retkedel võtsid viikingid neid loomi müügiks kaasa.

Gotlandi põhjapoolseim tipp Fårö saar on koduks põlisele gutefåri tõule (nimetatakse ka gute lambad). Nende lammaste vereliinid ulatuvad tagasi viikingite aega. Paljud kaasaegsed Euroopa lühisabalised lambatõud põlvnevad gutefårist, tänapäeva gotlandi tõugu lammas on üks nendest. Legend räägib, et gotlandi tõugu lammas, nagu me seda praegu tunneme, sai alguse ühest talust 1920. aastate alguses. Karjased soovisid saada sarvedeta lambatõugu, kellel oleks parem vill. See konkreetne talunik olevat näinud rongis jäära, kes oli teel tapale. Talunikule meeldis jäära välimus ja ta ostis selle jäära endale. Ta kasutas seda jäära oma gute tõugu uttede paaritamisel ning ristamiste teel alustas ta nudide lammaste aretust, kellel on lakkis hall villak. Ametlikult arvatakse, et gotlandi tõugu lamba aretus sai alguse aastatel 1920-1930, kui gute lambaid hakati ristama karakulli ja romanovi tõugu lammastega.

Praegusel ajal on suurimad gotlandi tõugu lammaste populatsioonid Rootsis, Suurbritannias, Taanis, Uus-Meremaal ja Austraalias, kuid tõug on levinud ka mujal maailmas.

Ka Eestis on gotlandi tõugu lambaid peetud läbi aegade. Tänu viikingite retkedele levis gotlandi tõug paljudesse piirkondadesse, nii ka Eestisse.

1.2. Gotlandi lamba populatsioon Eestis

Eestis oli 05. veebruari 2023 seisuga PRIA andmetel kokku 1690 lammast, kellel oli märgitud tõuks gotland (GOT).

PRIA andmetel 05. veebruari 2023 seisuga on vanuseline gotlandi tõugu lammaste jagunemine järgmine:

- 1) Täiskasvanud uted 661 looma
- 2) Utt-talled (vanuses 0-12 kuud) 330 looma
- 3) Utt-talled (vanemad kui 12 kuud) 368 looma
- 4) Jäärad (vanuses 0-12 kuud) 250 looma
- 5) Jäärad (vanemad kui 12 kuud) 81 looma

06. veebruari 2023 seisuga on Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu gotlandi tõugu lammaste aretusprogrammiga liituda soovijad MTÜ Lõetsa Niidud, FIE Taavi Eigo, Andruse Mahe- ja Turismitalu OÜ, MTÜ Ärmu Lambad, MTÜ Ökoabi ja Aaduni OÜ kokku ca 1000 gotlandi tõugu lambaga.

1.3. Lühiiseloostus

Gotlandi tõugu lambad on keskmise suurusega ja pigem nõ peene kondiga. Nad on nudid ja nende pead on mustad ning jalad villatud. Värvuselt on täiskasvanud gotlandi tõugu lambad hallid, talled sünnivad mustana. Pea ülaosas või nina ja suu ümber võivad olla valged märgised. Neil on keskmise suurusega kõrvad, mis on püstised ja asetsevad pigem väljapoole. Koon on väike ja sile, ühtlase lõualuu ja ühtlase hambumusega. Neil on sihvakas kael ning mitte väga laiad õlad. Rindkere on hea sügavusega ja mõistliku laiusega. Gotlandi tõugu lammastel on peenikesed jalad, mis asetsevad püstiselt ja sirgelt. Saba on lühike. Vill on peen, pikk, läikiv ja tihe ning võib olla kõigis halli erinevates toonides. Hallide toonide varieeruvus on hõbedast süsihallini, mis võib olla väga tume,

kuid siiski mitte must. Vill on ühtlaselt lakkis ja puudutamisel pehme. Vill on tavaliselt 29-34 mikromeetrise läbimõõduga.

Gotlandi tõugu lambad on kuulekad ja inimsõbralikud lambad, keda peetakse nii villa, liha kui ka nahkade pärast. Ainult vanemad jäärad võivad vahel muutuda agressiivseks.

Gotlandi tõugu lammaste liha on tuntud kui maitsev ja õrn. 120-180 päevaga peaksid talled saavutama tapakaaluks 18-22 kg.

1.4. Tõutunnused ja -standardid

Üldised tunnused on järgmised:

- **Kohanemisvõime.** Nad on väga kohanemisvõimelised just tänu oma päritolule, sest nad on aretatud maatõugu lammastest, kes on tuntud kui väga vastupidavad ja kohanemisvõimelised lambad.
- **Lihtsad majandada** nii karjamaal kui laudas, kuna on rahulikud ja vastupidavad. Karjatatavad gotlandi tõugu lambad on rohkem karjamaal laiali jaotunud kui teised tõud, kuid neil on siiski tugev karjainstinkt.
- **Lihakeha kvaliteet** on väga hea sõltumata sellest, et nad pole aretatud lihatõugu lammasteks.
- **Viljakus-** tavaliselt sünnivad kaksikud, kuid ebatavaline pole ka kolmikute sünd.
- **Emomadused.** Uted on väga head emad, kes hoolitsevad hästi oma tallede eest. Uted on hea piimakusega ja neil on kerged poegimised. Tänu uttede heale piimakusele on talled kiirekasvulised. Talled on aktiivsed.
- **Iseloom.** Gotlandi tõugu lambad on vastupidavad, sõbralikud ja rahulikud.

Välimiku tunnused on järgmised:

- **Keha** on keskmise suurusega, hea laiuse ning sügavusega.

- **Värvus.** Villaku värvus varieerub hõbehallist süsihallini. Pea on must. Nina ja suu ümbruses võib olla valgeid märgiseid, kuid suured valged laigud ei ole soovitatavad.
- **Suurus.** Keskmise suurusega lammas.
- **Jalad** on pigem peenikesed ja villavabad.
- **Karvkate.** Villak on ühtlaselt laineliselt lokkis. Vill on pehme.
- **Pea** on pigem pisike. Gotlandi lambad on nudid- nii emased kui isased.
- **Saba** on lühike, otsast villavaba.

Tabelis 1 on kokku võetud gotlandi lamba tõu tähtsamad standardid.

Tabel 1. Gotlandi lamba tõu tõustandardid

Tunnus	Keskmine väärtus
Ute kaal	55-90 kg
Jäära kaal	80-120 kg
Villaku värvus	Täiskasvanud loomadel hallides toonides-hõbehall kuni süsihall, kuid mitte must. Talled sünnivad mustana.
Viljakus täiskasvanud uttedel	Ca 2,0 talle ute kohta
Iseloomustus	Rahulik ja sõbralik lammas

Eestis on gotlandi lamba tõu tõumärgiseks (GOT). Aretusprogrammi täitmise geograafiline piirkond on Eesti.

2. GOTLANDI LAMBA ARETUS

2.1. Aretuse eesmärk

Gotlandi tõugu lammaste aretuse eesmärgiks on Eestis olemasolevate ja sissetoodavate gotlandi tõugu lammaste geneetilise potentsiaali säilitamine ja kohaliku populatsiooni kvaliteedi parandamine.

Aretuseesmärgi elluviimiseks on järgmised tegevused:

1. Aretada, kasvatada, aretusesse alles jätta ja levitada Eesti keskkonda ja kliimaatilistesse tingimustesse sobilikke naha-, liha- ja villa tootmiseks sobivaid tõulambaid.
2. Tagada tõule iseloomulike tunnuste edasikandumine läbi aretusjäärade valiku.
3. Tagada uttede valikul tõuomaste omaduste edasikandumine. Nendeks on järgnevad omadused:
  - tõule kohased värvivarieeruvused
  - head emaomadused: rahulik ja hea iseloom, suur piimakus
  - tallede kiire kasv:
    - keskmine 100-päeva mass utt-talledel 24,0 kg
    - keskmine 100-päeva mass jäärtalledel 28,0 kg
    - kerge poegimine, s.t ei vaja poegimisabi
    - viljakus keskmiselt 2,0 talle ute kohta
    - tõule iseloomulik ja terve välimik
4. Eestis peetava gotlandi tõugu lammaste populatsiooni säilimine, suurendamine ja parandamine.

2.2. Eesmärgi saavutamine

Aretusprogrammis seatud eesmärkide saavutamiseks on vajalik järgmiste sammude astumine:

1. Jõudluskontrolli tegemine lammaste üldise kvaliteedi, aretustaseme, paremate karjade ja perspektiivsete suguloomade väljaselgitamiseks. Jõudluskontrollis kogutakse vastavalt Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu lammaste jõudluskontrolli korrale (lisa 1) vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) paaritusandmed:
  - a) paaritusrühma uttede numbrid
  - b) paaritusrühma jäära number
  - c) paarituse algus- ja lõpukuupäev
- 2) poegimine:
  - a) poegimise kuupäev
  - b) talle number
  - c) ema number
  - d) emal sündinud tallede arv (mitmikud)
  - e) talle kaal 100-päevaselt
  - f) elusolevate tallede arv 60-päevaselt
- 3) karjast välja viimine:
  - a) sündmuse kuupäev
- 4) karja toomine:
  - a) sündmuse kuupäev
  - b) looma põlvnemist/tõugu tõendav dokument

2. Jäärade valik karja parandamiseks. Jääradeks valitakse parimad puhtatõulised gotlandi tõugu jäärad ning vajadusel ostetakse sisse parimate tõujäärade sperma. Sugujäära valikul arvestatakse järgmisi parameetreid:

- Jäära suhtelise aretusväärtuse indeks viljakusele on soovitatavalt suurem kui 100.
- Jäära suhtelise aretusväärtuse indeks kasvukiirusele on soovitatavalt suurem kui 100.
- Jäära tõuomased tunnused on silmapaistvad välimiku osas.

3. Põlvnemise sobivus. Põhikarja uttede valik tõuomaduste parandamiseks. Uttedest

valitakse tõuaretusse uted, kellel on selgelt arenenud tõuomased tunnused (head emaomadused, viljakus, piimakus). Põhikarja uttede valikul arvestatakse:

- Ute suhtelise aretusväärtuse indeks viljakusele on soovitatavalt suurem kui 90.
- Ute suhtelise aretusväärtuse indeks kasvukiirusele on soovitatavalt suurem kui 90.
- Looma tõule iseloomulikku välimust.

4. Soovitud tunnustele kõrge aretusväärtusega tõuloomade (ka sperma, embrüote) importimine Eesti tõupopulatsiooni tõuomaduste parandamiseks.

2.3. Aretusmeetodid

Aretusmeetoditega saavutatakse aretusprogrammis sätestatud aretuseesmärgid.

Gotlandi lamba aretuses Eestis kasutatakse **puhasaretust** ning **vältavat ehk ümberkujundavat ristamist**:

- **Puhasaretus.** Gotlandi lamba aretuses kasutatakse puhasaretust. Eesmärgiks on tugeva puhtatõulise gotlandi lamba populatsiooni loomine Eestis. Eesmärk on süstemaatilise valikuga säilitada ja kinnistada tõuomaseid tunnuseid.
  - Puhasaretuses kasutatakse vaid puhtatõulisi gotlandi tõugu lambaid. Puhtatõulisteks gotlandi lammasteks loetakse lambaid, kes on kantud Gotlandi tõugu lammaste tõuraamatu põhiossa. Eestis sündinud lamba gotlandi lamba tõu osakaal on põlvnemistunnistuse alusel suurem või võrdne 96,87%. (A-klassi) ja suurem või võrdne 87,5% (B-klassi) Lambad, kelle veresus vastab antud nõudele, kantakse tõuraamatu põhiosa A- või B-klassi. Vajadusel imporditakse puhtatõuline suguloom välisriigist. Aretusloom liigub tunnustatud aretusühingu väljastatud põlvnemistunnistusega.
  - Puhasaretuses võib kasutada ka kunstlikku seemendust või embrüo siirdamist, kui kasutatav tõumaterjal (sperma või embrüo) omab väljastava riigi tunnustatud aretusorganisatsiooni kinnitust saadetise sisu kohta.
- **Vältav ehk ümberkujundav ristamine.** Kasutatakse, kui soovitakse mõnelt muult lambatõult üle minna gotlandi tõugu lammaste aretusele. Seejuures kasutatakse iga

järgneva põlvkonna emaslooma paaritamiseks jäära, kes on kantud gotlandi tõugu lamba tõuraamatu põhiosasse (aretusedu saavutamiseks soovitatavalt põhiosa A-klasi) või kes on sinna kandmiseks sobilik põlvnemistunnistuse alusel. Vältava ristamise eesmärgiks on toota gotlandi tõugu lambaid Eesti lammaste baasil.

- Vältava ristamise puhul, kui looma veresus gotlandi lamba tõu suhtes jääb alla 96,87%, kuid on suurem või võrdne 50,0%, kantakse lambad tõuraamatu lisaosasse R ja neid lambaid ei nimetata gotlandi tõugu tõulammasteks

3. KARJATERVISE PROGRAMMID

Tagamaks aretuskarjade kõrget karjatervise staatust on gotlandi lambatõu aretajatel soovituslik liituda aretusorganisatsiooni ja teiste asjaomaste organisatsioonide poolt loodud karjatervise programmidega. Elusloomade importimisel võiks eelistada võimalusel loomi, kes on kõrgema suhtelise aretusväärtusega parasiidiresistentsusele.

LISA 1. LAMMASTE JÕUDLUSKONTROLLI KORD

Lammaste jõudluskontrolli viiakse Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidus läbi vastavalt põllumajandusloomade aretuse seadusele ning teistele Eesti ja Euroopa Liidu õigusaktidele.

Mõisted

Aretusloom on tõuraamatu põhiossa kantud või sinna kandmiseks sobiv loom.

Aretuse andmebaas on elektrooniline andmebaas, kus registreeritakse lamba kohta kogutavad andmed.

Jõudluskontrolli läbiviija on käesoleva korra tähenduses Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit (edaspidi: Liit).

Jõudlusandmete koguja on loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes võib koguda ja registreerida loomapidaja karja lammaste jõudlusandmeid ja edastada neid jõudluskontrolli läbiviijale. Jõudlusandmete koguja saab juhised andmete kogumiseks jõudluskontrolli läbiviija poolt aretusprogrammiga liitumisel.

Jõudluskontrollis olev lammas on lammas, kelle kohta kogutakse andmeid, mis võimaldavad arvutada viljakuse või kasvukiiruse aretusväärtusi tema enda või tema järglaste kohta. Jõudluskontrollis oleva lamba saab kanda tõuraamatusse, kui ta vastab tõuraamatusse kandmise tingimustele.

Jõudluskontrolli kokkulepe on loomaomaniku või tema poolt volitatud isiku ja jõudluskontrolli läbiviija vahel sõlmitud kokkulepe, millega fikseeritakse osapoolte kohustused ja vastutus seoses jõudluskontrolli läbiviimisega.

Lamba märgistamine on tegevus, mille tulemusena on võimalik lammas sünnijärgselt üheselt tuvastada ja teistest lammastest eristada.

Jõudluskontrolli läbiviimise aluseks olevad korrad

Jõudluskontrolli läbiviimisel on aluseks järgmised korrad:

- 1) põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise kord;
- 2) andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse;
- 3) jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste kasutamise ja avaldamise kord ;
- 4) jõudluskontrolli ja jõudlusandmete kogumisega alustamine;
- 5) geneetilise väärtuse hindamise ja hindamistulemuste kasutamise kord.

I Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise kord

1. Jõudluskontrolli eesmärgid

Lammaste jõudluskontroll on jõudluskontrollis olevate lammaste jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, salvestamine, säilitamine ja analüüsimine loomade geneetilise väärtuse hindamiseks ning aretusvalikute tegemiseks.

Jõudluskontrolli viiakse läbi lambakasvatusettevõttes ja selle raames kogutakse lammaste kohta paaritusandmeid, poegimis- ja põlvnemisandmeid ning andmeid tallede kasvukiiruse kohta. Lisaks kogutakse aretuse andmebaasi informatsiooni jõudluskontrollialuste, sh ka tõuraamatusse kantud lammaste ostu-müügi ja lammaste eluea kohta.

2. Jõudluskontrolliga liitumine

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu lammaste jõudluskontrolliga liituda soovijal tuleb esitada vormikohane avaldus (Lisa 9) Liidu kodulehe kaudu aadressil www.lammas.ee, e-postiga aadressil kontor@lammas.ee või paber kandjal Liidu kontoris. Liidu kontaktid selleks on järgmised: Aretuse 2, Märja alevik, 61406, Tartumaa.

Avaldusele tuleb lisada karjas olevate lammaste nimekiri, soovitavalt koos tõu ja sünniajaga. Lammaste sünniandmete puudumine ei ole jõudluskontrolliga alustamisel takistuseks.

Avalduse esitamisele järgneb farmi külastus Liidu töötaja poolt ja selle käigus esimene jõudluskontrolliandmete koguja koolitus. Ühtlasi hindab Liidu töötaja esimese farmi-külastuse ajal karja lammaste välimiku vastavust vastava lambatõu tüübile.

Pärast aretusprogrammiga liitumist ja andmete kogumiseks vajalike juhiste saamist luuakse andmete sisestamiseks ja haldamiseks aretuse andmebaasi kasutajakonto. Vajadusel osutab Liit jõudluskontrolli andmete kogujale andmebaasi kasutajatuge.

Regulaarne jõudlusandmete kogumine algab paaritusregistri täitmisest. Selles peavad olema märgitud järgmised andmed: jäära registrinumbr, karjamineku aeg, paaritusgrupis olevate uttede registrinumbrid ja paarituse lõpetamise kuupäev. Soovitav on alustada jääraga, kelle põlvnemine on registreeritud.

3. Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumine ja registreerimine

Jõudluskontrolli reguleerib Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse nr 2016/1012 V peatükk, täpsemad nõuded jõudluskontrollile on toodud sama määruse III lisas.

Jõudlusandmete kogumisel kohustub jõudluskontrolli läbiviija koguma aretuse eesmärgi saavutamiseks vajalikke andmeid ning salvestama ja säilitama neid elektroonilises aretuse andmebaasis.

Jõudlusandmeid kogutakse, salvestatakse, töödeldakse ning analüüsitakse loomaomaniku ja Liidu vahelise kokkuleppe (Jõudluskontrolli kokkulepe) kohaselt. Andmete õigsuse eest vastutab jõudlusandmete koguja (loomaomanik või tema volitatud isik).

Oluline on tallede märgistamine sünnijärgselt viisil, et kogu kasvua vältel kuni riikliku registri numbriga märgistamiseni oleks tall selgesti teistest talledest eristatav ning oma emaga seostatav (näiteks karjamärgid).

Jõudluskontrolli algandmete kogumise ja edastamise dokumendid on paaritusregister, talleregister ja müügiregister. Lisaks kogutakse aretuse andmebaasi informatsiooni jõudluskontrollialuste, sh ka tõuraamatusse kantud lammaste ostu-müügi ja lammaste eluea kohta.

Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumiseks lisab jõudlusandmete koguja aretuse andmebaasi paaritusregistri ja talleregistri.

Paaritusregister (soovituslik vorm kodulehel) tuleb sisestada aretuse andmebaasi hiljemalt 30 päeva jooksul pärast paaritusgruppide moodustamist.

Paaritusandmed paaritusregistris:

- jäära registrinumber
- paaritusgrupis olevate uttede registrinumbrid
- jäära karja toomise aeg
- jäära karjast väljaviimise aeg

Jõudluskontrolli läbiviijal on õigus kontrollida paaritusregistri andmete õigsust võrreldes paaritusregistri andmeid teiste andmebaasis olevate andmetega ning samuti paaritusregistri andmete vastavust tegelikkusele farmis kohapeal.

Talleregistrit (soovituslik vorm kodulehel) täidetakse jooksvalt kogu poegimisperioodi vältel, tallede andmed sisestatakse andmebaasi aretusväärtuse arvutamise seisukohalt olulisteks tähtaegadeks. Nimetatud tähtajad avaldatakse Liidu kodulehel ja muutumisest teatatakse kolm kuud ette. Talleregistri andmeid kontrollitakse läbi nende vastavuse paaritusregistrile ja andmebaasis olevate teiste andmetega võrdlemise ning farmikülastuste ajal farmis kohapeal.

Talleregistrisse kantakse minimaalselt järgmised andmed:

- poeginud ute registrinumber
- jäära registrinumber, kui see on kantud paaritusregistrisse
- poegimise aeg
- sündinud tallede arv
- elusalt sündinud tallede registrinumbrid, milleks ei pea kohe sünnijärgselt olema riikliku registri numbrid
- iga talle kohta
  - sugu

- 100 päeva mass
- talle liikumine karjast välja (juhul, kui see on toimunud)

Lisaks soovitavalt sünnimass ja 8 nädala mass.

Sünnimassi määramiseks kaalutakse tall hiljemalt kolmandal elupäeval. Kui talle sünnimass ei ole määratud, kasutatakse arvutustes populatsiooni keskmist näitajat.

100 päeva massi määramiseks tuleb talled kaaluda vanusevahemikus 90–150 päeva ning sisestada aretuse andmebaasi kaalumise kuupäev ja kaalumise tulemused. Jõudluskontrolli läbiviija korraldab 100 päeva massi arvutamise ning tagasiside aretajatele. 100 päeva massi arvutamisel lahutatakse lubatud vanusevahemikus (90–150 päeva) kaalutud talle massist tema sünnimass. Saadud vahe jagatakse talle vanusega päevades. Saadakse talle eluea keskmine ööpäevane massi-iive, mis korrutatakse sajaga, korrutisele liidetakse sünnimass ning tulemuseks on 100 päeva mass, mille alusel arvutatakse lamba geneetiline aretusväärtus tema kasvukiirusele. Kui tallel on määratud mitu massi vanusevahemikus 90–150 päeva, võetakse 100 päeva massi arvutamisel aluseks kaalumine, mis toimus ajaliselt lähimana päevale, mil tall sai 100 päeva vanaks. Kui lubatud ajavahemikus on tehtud kaks kaalumist, üks enne ja teine täpselt sama palju päevi pärast talle sajandat elupäeva, arvutatakse saja päeva mass varem tehtud kaalumise põhjal.

Kaheksa nädala massi määramiseks kaalutakse tall vanuses 42-84 päeva.

Talleregistri arvestuslikuks perioodiks on poegimisperiood, mis algab 1. septembril ja lõpeb järgmise aasta 31. augustil.

Müügiregister (soovituslik vorm kodulehel) genereerub aretuse andmebaasis automaatselt, kui lammaste müük on andmebaasi sisestatud.

Müügiregistris kajastuvad järgmised andmed:

- müüja nimi
- lamba registrinumber
- müügi kuupäev
- ostja nimi

- ostja e-maili aadress, postiaadress ja telefoninumber
- ostja lauda number

Jõudluskontrollis olevate loomade müügiandmed ja muud loomade liikumised sisestatakse andmebaasi hiljemalt 30 päeva jooksul loomade karjast välja viimisest. Suguloomana müügi registreerimine andmebaasis on jõudlusandmete kogujale põlvnemistunnistuse väljastamise aluseks.

Pärast paaritus-, talle- ja müügiregistri andmete sisestamist elektroonilisse andmebaasi ja esmast kontrolli, loetakse andmebaasi vastavad failid ja väljatrükid farmi jõudluskontrolli algdokumentideks.

Ute kohta kogunevad jõudluskontrolli algdokumentide täitmisel minimaalselt järgmised jõudlusandmed:

- paaritusandmed läbi paaritusregistrite
- põlvnemis- ja kasvukiiruse andmed läbi talleregistri
- viljakusnäitajad läbi talleregistrite
- emaomadused läbi talleregistrite
- suguloomaks müümine läbi müügiregistri

Viljakusnäitajatena käsitletakse viljakust ning tallede üleskasvatamise määra, mis arvutatakse talleregistrites sisalduvate andmete põhjal. Viljakus on ühe poegimise kohta sündinud tallede arv. Tallede üleskasvatamise määr näitab kahe kuu, s.o 60 päeva vanuselt elus olevate tallede arvu ute ühe poegimise kohta. Uttede emaomaduste ja piimakuse iseloomustamiseks kasutatakse kolme näitajat: sündinud tallede arv, üleskasvatatud tallede arv, üleskasvatatud tallede keskmine 100 päeva mass seostatud ute viljakusega.

Jäära kohta kogunevad ühtlustatud jõudluskontrolli algdokumentide täitmisel minimaalselt järgmised jõudlusandmed:

- paaritusandmed läbi paaritusregistrite
- põlvnemis- ja kasvukiiruse andmed läbi talleregistri
- paaritusedukuse andmed läbi paaritus- ja talleregistrite

- suguloomaks müümine läbi müügiregistri

Jäära kohta tuuakse välja paaritusgruppide suurused, tiinestunud uttede arv, tiinestunud ute kohta sündinud tallede arv, tiinestunud ute kohta elusalt sündinud tallede arv, üleskasvatatud tallede arv ja 100 päeva masside keskmine.

Tiinestumise määramise aluseks on ultraheliuuring või paaritusperioodile järgnev poegimine 130–160 päeva jooksul.

4. Jõudluskontrolli lõpetamine

Jõudluskontrolli läbiviimise lõpetamiseks tuleb Liidule esitada kirjalik avaldus. Liit võib teha omapoolse ettepaneku jõudluskontrolli läbiviimise lõpetamiseks, kui loomaomanik ei ole täitnud käesolevas korras kehtestatud nõudeid.

5. Andmete säilitamine

Jõudluskontrolli algandmed ja tõuraamatus olev info säilitatakse aretuse elektroonilises andmebaasis. Andmete säilitamise korraldab Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit.

II Andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse

Vastava lambatõu aretusprogrammi käigus kogutud proovidest tehakse analüüsid vastava tunnustuse saanud laboris. Laborite nimekiri avaldatakse Liidu kodulehel.

Aretusväärtuste ja suhteliste aretusväärtuste analüüsid tellitakse AS Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrollilt.

Jõudluskontrolli ja tõuraamatu andmete arhiveerimise teenus ostetakse lepingu alusel sisse antud valdkonnas pädevalt ettevõttelt.

III Jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste kasutamise ja avaldamise kord

Jõudlusandmeid ja hindamistulemusi avaldatakse kooskõlas hea tava ja Eesti Vabariigi seadustega.

Jõudluskontrolli läbiviija (Liit) ja jõudlusandmete koguja (Loomaomanik või tema poolt volitatud isik) sõlmivad jõudluskontrolli kokkuleppe, millega lepitakse kokku osapoolte kohustused ja õigused.

Kõik jõudlusandmed salvestatakse aretuse elektroonilisse andmebaasi Pässu 2.0.

Andmebaasi Pässu 2.0 kasutaja näeb oma karja andmete seisu igapäevaselt vastavate raportite ja statistiliste päringutena.

Jõudluskontrolli läbiviija võib jõudluskontrolli andmeid kasutada Liidu kodulehel www.lammas.ee ja Liidu poolt avaldatud trükistes.

Jõudlusandmete koguja saab jõudluskontrolli andmeid ja geneetilise väärtuse hindamise tulemusi kasutada aretusvalikute tegemisel.

Kolmandatele osapooltele väljastatakse elektroonilises aretuse andmebaasis olevaid andmeid järgides kokkuleppeid loomaomanikuga ja vastavalt Eesti Vabariigi seadustele.

IV Jõudluskontrolli ja jõudlusandmete kogumisega alustamine

Jõudluskontrolliga alustamiseks tuleb Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu lammaste jõudluskontrolliga liituda soovijal esitada vormikohane avaldus (Lisa 9) Liidu kodulehe kaudu aadressil www.lammas.ee, e-postiga aadressil kontor@lammas.ee või paber kandjal Liidu kontoris. Liidu kontaktid selleks on järgmised: Aretuse 2, Märja alevik, 61406, Tartumaa.

Avaldusele tuleb lisada karjas olevate lammaste nimekiri, soovitavalt koos tõu ja sünniajaga. Lammaste sünniandmete puudumine ei ole jõudluskontrolliga alustamisel takistuseks.

Jõudluskontrolliga alustamisel instrueerib jõudluskontrolli läbiviija jõudlusandmete kogujat järgmistel teemadel:

1. Valitud aretusprogramm ja valiku printsiibid.
2. Eestis aretatavad lambatõud ja lambatõugude aretusprogrammid.
3. Jõudlusandmete kogumine ja edastamine.
4. Lammaste hindamine ja hindamistulemuste kasutamine praktilises aretuses.
5. EL aretuselased direktiivid ja otsused.
6. Prp genotüüp (skreipi)
7. Maedi-Visna

Instruktaži järgselt peab jõudlusandmete koguja oskama iseseisvalt täita jõudlusandmete kogumise ja edastamise algdokumente, omama ülevaadet valitud aretusprogrammist ja oskama kasutada tõulammaste aretusväärtuste hindamistulemusi praktilises aretuses.

V Geneetilise väärtuse hindamise ja hindamistulemuste kasutamise kord

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu jõudluskontrollis olevate lammaste geneetilise hindamise läbiviijaks on vastavalt Liiduga sõlmitud lepingule Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS (<https://www.epj.ee/>). Geneetiline hindamine viiakse läbi vastavalt lepingule kõikidele andmebaasis olevatele lammastele.

Minimaalselt avaldatakse jäärade aretusväärtused, kellel on järglasi vähemalt kahe erineva omaniku juures ja kelle aretusväärtuse usaldusväärsus on vähemalt 50%.

Hindamine

Hindamise üldsätted

Aretusväärtused hinnatakse gotlandi tõugu lammaste ühise andmestiku alusel eraldi protseduuridena kasvukiiruse aretustunnusele “100 päeva mass” ja viljakuse aretustunnusele “elusalt sündinud tallede arv”. Hindamisandmetena kasutatakse andmebaasis hindamispäeva seisuga salvestatud lammaste jõudluskontrolli ja põlvnemise andmeid.

Lähteandmed

Hindamisel kasutatakse viljakuse informatsioonina alates 01.01.2004. a sündinud ja vähemalt kümne kuu vanuselt esmakordselt poeginud uttede poegimisandmeid ning kasvukiiruse informatsioonina alates 01.01.2005. a salvestatud lammaste kaalumise andmeid. Põlvnemisinformatsioonina kasutatakse kogu teadaolevat põlvnemist. Teadmata põlvnemisega eellased grupeeritakse päritolumaa (kohalik, import), sünniperioodi, tõulise ja soolise kuuluvuse järgi.

Andmed on sobivad järgmistel tingimustel:

- isa ja ema andmed on registreeritud;
- poegimisel on registreeritud sündinud tallede arv;
- kaalumisel on lamba staatus kas utt-tall, jäärtall või kastraat ja tema

korrigeeritud 100 päeva massi arvutamise tulemus on usaldusväärne.

Andmete hindamiseelne korrigeerimine

Hindamiseelselt korrigeeritakse lamba kaalumise tulemus tema 100 elupäevale.

Geneetilised parameetrid

Päritavuskoeffitsiendi väärtus aretustunnusele “100 päeva mass” on 0,48 ja aretustunnusele “elusalt sündinud tallede arv” on 0,14.

Hindamismudelid

A. VILJAKUS

Viljakuse geneetilisel hindamisel kasutatakse ühe tunnusega BLUP-loomamudelit. Mudel on järgnev:

$y = \text{kari} \cdot \text{aasta} + \text{pgv} + \text{pgk} + \text{tõug} + \text{mitmik} + \text{jäär} + a + e$, kus

- y – elusalt sündinud tallede arv
- $\text{kari} \cdot \text{aasta}$ – karja ja poegimisaasta koosmõju fikseeritud efekt tõug (10) – tõulise kuuluvuse fikseeritud efekt (kuni kümme tõugu)
- $\text{pgk}(2)$ – poegimiskorra fikseeritud efekt (esimene ja järgnevad)
- $\text{pgv}(4)$ – poegimisvanuse fikseeritud efekt (10-12 kuu vanused, 13-18 kuu vanused ja üle 18 kuu vanused esmapoegijad; ülejäänud poegimised on 4. grupis)
- $\text{mitmik}(3)$ – ute sünnipesakonna suuruse fikseeritud efekt (1 tall; 2 talle; ≥ 3 talle)
- jäär – talle/de isa
- juhuslik efekt a - looma geneetiline efekt
- e - mitteseletatav jääkefekt

B. KASVUKIIRUS

Kasvukiiruse geneetilisel hindamisel kasutatakse ühe tunnusega BLUP-loomamudelit. Mudel on järgnev:

$y = \text{kari} \cdot \text{aasta} + \text{tõug} + \text{sugu} + \text{mitmik} + a + e$ kus

- y – lamba mass 100. elupäeval
- $\text{kari} \cdot \text{aasta}$ – karja ja kaalumisaasta koosmõju fikseeritud efekt
- $\text{tõug} (10)$ – tõulise kuuluvuse fikseeritud efekt
- $\text{sugu} (2)$ – soolise kuuluvuse fikseeritud efekt

- mitmik (3)– pesakonna suuruse fikseeritud efekt (1 tall;2 talle;>=3 talle)
- a- looma geneetiline efekt
- e- mitteseletatav jääkefekt

Aretusväärtuse korrigeerimine ja suhtelise aretusväärtuse arvutamine

A. VILJAKUS

Viljakuse geneetilise hindamise tulemused korrigeeritakse 2010. aastal sündinud lammaste keskmise aretusväärtuse võrra, mille tulemusel 2010. aastal sündinud lammaste keskmine aretusväärtus on null.

Eraldi esitatakse kõikide lammaste, sh aretusprogrammidega hõlmatud tõugude lammaste suhteline aretusväärtus, kus kõikide 2010. aastal sündinud lammaste suhteliste aretusväärtuste keskmine on 100 punkti ja standardhälve 12 punkti.

B. KASVUKIIRUS

Kasvukiiruse geneetilise hindamise tulemused korrigeeritakse 2010. aastal sündinud lammaste keskmise aretusväärtuse võrra, mille tulemusel 2010. aastal sündinud lammaste keskmine aretusväärtus (2010. a referentsväärtus) on null.

Eraldi esitatakse kõikide lammaste, sh aretusprogrammidega hõlmatud tõugu lammaste suhteline aretusväärtus, kus kõikide 2010. a. sündinud lammaste suhteliste aretusväärtuste keskmine on 100 punkti ja standardhälve 12 punkti.

Hindamistulemuste avaldamine

A. VILJAKUS

Minimaalselt avaldatakse jäärad, kelle tütreid on hindamises vähemalt kahe erineva omaniku juures ja usaldusväärsus on vähemalt 50%.

B. KASVUKIIRUS

Minimaalselt avaldatakse jäärad, kelle tütreid on hindamises vähemalt kahe erineva omaniku juures ja usaldusväärsus on vähemalt 50%.

LISA 2. TÕURAAMATUSSE KANDMISE ALUSED JA TÕURAAMATU PIDAMISE KORD

Mõisted

Aretaja on tõuraamatusse kantud loomade pidamisega tegelev isik, kes oli looma omanik tema sündimise ajal.

Aretus on tegevus põllumajanduslooma jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse sihipäraseks suurendamiseks ning tema majanduslikult kasulike omaduste säilitamiseks või täiustamiseks.

Aretuse andmebaas on elektrooniline andmebaas, kus registreeritakse lamba kohta kogutavad andmed.

Aretusega tegelev organisatsioon on Eesti Lamba ja Kitskasvatajate Liit, kes viib läbi lammaste jõudluskontrolli ja on tõuraamatu pidaja.

Aretusloom on tõuraamatu põhiossa kantud või sinna kandmiseks sobiv loom.

Aretusvalikud on aretaja otsused, milline loom jätta põhikarja täienduseks, millised paaritusgrupid moodustada jne.

Jõudluskontrolli läbiviija on käesoleva aretusprogrammi tähenduses Eesti Lamba- ja Kitskasvatajate Liit (edaspidi: Liit).

Jõudlusandmete koguja on loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes võib koguda ja registreerida loomapidaja karja lammaste jõudlusandmeid ja edastada neid jõudluskontrolli läbiviijale pärast seda, kui on saanud vastavasisulise instruktaaži.

Jõudluskontrollis olev lammas on lammas, kelle kohta kogutakse andmeid, mis võimaldavad arvutada viljakuse või kasvukiiruse aretusväärtusi tema enda või tema

järglaste kohta. Jõudluskontrollis oleva lamba saab kanda tõuraamatusse, kui ta vastab tõuraamatusse kandmise tingimustele.

Lamba märgistamine on tegevus, mille tulemusena on võimalik lammas sünnijärgselt üheselt tuvastada, teistest lammastest eristada ja oma emaga seostada.

Loomapidaja on loomaomanik, kellele (aretus)loom kuulub või isik, kes tegeleb loomapidamisega loomaomanikult saadud volituste alusel. Loomapidaja kogub ise või korraldab jõudluskontrolliandmete kogumise.

Põlvnemistunnistus on dokument, mis kinnitab looma põlvnemist, päritolu, identifitseerimist. Põlvnemistunnistus väljastatakse reeglina looma müügi või ostu puhul.

Tõumärk ehk tõutähis on lühend tõu nimetusest, mida kasutatakse veresuse valemis ja lambale antavas tõuraamatu numbris tõu märkimiseks. Võib kasutada ka tõuraamatu ja tõu tähistamiseks.

Tõuraamat on andmekogu, kuhu kantakse asjaomase tõu aretusprogrammiga seotud loomade põlvnemine, aretaja ja omaniku andmed ning jõudluse ja geneetilise väärtuse andmed koos tema eellaste nimetamisega.

Tõuraamatu number koosneb tõu tähisest, lamba registrinumbrist ja tõuraamatu osa märkivast tähest.

Tõuraamatu pidaja on käesoleva aretusprogrammi tähenduses Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit.

Tõutunnistus on tõuraamatu põhiossa kantud aretuslooma põlvnemistunnistus.

Veresus ehk tõukombinatsioon väljendab looma põlvnemises esinevate tõugude osatähtsust.

Viljakus on poeginud ute kohta aastas sündinud tallede arv.

Üleskasvatatud tall on vähemalt 60 päeva vanuseks elanud tall.

Tõuraamatu pidamise kord

Tõuraamatut peetakse elektrooniliselt lammaste elektroonilises andmebaasis, kus see moodustab ühe osa andmebaasist. Aretaja poolt aretusühingule esitatavate dokumentide loetelu ja nende esitamise tähtajad sätestatakse kehtiva jõudluskontrolli korra ning aretaja ja aretusorganisatsiooni vahelise lepinguga.

Gotlandi tõugu lammastele peetakse tõuraamatut. Tõuraamatul on põhiosa, millel on klassid A ja B ning lisaosa R. Tõuraamatu põhiosa klassidesse A- ja B kantakse gotlandi tõugu puhtatõulised loomad. Tõuraamatu lisaosas R peetakse arvestust gotlandi tõugu lammaste üle, kes ei ole sobilikud Gotlandi tõugu lammaste tõuraamatu põhiossa kandmiseks ja kelle gotlandi tõugu lamba veresuse komponent on vähemalt 50,0 % ning väiksem kui 87,5%.

Tõuraamatu põhiosa A-klassi kantakse utt-talled tingimusel, et nad on sünnijärgselt märgistatud nii, et iga tall on kogu kasvuperioodi vältel teistest talledest eristatav ning üheselt oma emaga seostatav, pärast seda kui

- neile on antud riikliku registri numbrid,
- neil on määratud 100 päeva mass, mis on minimaalselt 14 kg.

Tõuraamatu põhiosa A-klassi kantakse jäärtalled tingimusel, et nad on sünnijärgselt märgistatud nii, et iga tall on kogu kasvuperioodi vältel teistest talledest eristatav ning üheselt oma emaga seostatav, pärast seda kui

- neile on antud riikliku registri numbrid,
- neil on määratud 100 päeva mass, mis on minimaalselt 20 kg.
- nende kohta on läbi viidud välimiku hindamine tõuraamatu pidaja poolt.

Tõuraamatu põhiosa B-klassi kantakse lambad, kes on puhtatõulised, kuid ei vasta oma geneetiliste omaduste avaldumiselt A-klassi kandmise tingimustele.

Tõuraamatu põhiosa klassid A ja B ning lisaosa R

Tõuraamatu põhiosa A-klassi kantakse puhtatõulised loomad, kes põlvnevad tõuraamatu põhiosasse kantud vanematest ja vanavanematest, kelle veresus on suurem või võrdne 96,87% osakaaluga koguveresusest ja kelle 100-päeva mass vastab tõuraamatusse kandmise tingimustele. Jäärad peavad olema hinnatud. Uttede ja jäärade geneetiliste omaduste avaldumine peab vastama tõu kirjeldusele.

Tõuraamatu põhiosa B-klassi kantakse puhtatõulised loomad, kes põlvnevad tõuraamatu põhiosasse kantud vanematest ja vanavanematest, kelle veresus on suurem või võrdne 87,5% osakaaluga koguveresusest ja kelle 100-päeva mass on väiksem kui tõuraamatu A oosa kandmise tingimus (minimaalselt 14 kg) või on 100-päeva mass määramata aga loom on hinnatud komisjoni poolt (ELKL aretusspetsialist + 2 liiget). Jäärad võivad olla hindamata. Uttede ja jäärade geneetiliste omaduste avaldumine võib mitte vastata tõuraamatu põhiosa A-klassi kandmise tingimustele.

Lambad, kelle ema ja emaema on kantud tõuraamatu lisaosasse ja kelle isa ja mõlemad vanaisad on tõuraamatu põhiosa jäärad, loetakse puhtatõuliseks ja registreeritakse tõuraamatu põhiosas.

Tõuraamatu põhiosa A-klassi isaseid loomi lubatakse kasutada tõuloomadena.

Tõuraamatu lisa R peetakse arvestust lammaste üle, kelle välimik on gotlandi tõule omaste tunnustega, ning kelle gotlandi tõu veresuse osakaal on vahemikus 50,0% kuni 87,5% või ei ole võimalik tõendada looma vanemate põlvnemist kinnitatud aretusprogrammist

Lambad, kelle ema ja emaema on kantud gotlandi lambatõu lisaosasse R ja kelle isa ja mõlemad vanaisad kuuluvad gotlandi lambatõu tõuraamatu põhiosasse ning kelle välimik vastab tõu kirjeldusele ning kes on vähemalt 87,5% osakaaluga koguveresusest gotlandi veresusega, registreeritakse tõuraamatu põhiosasse B-klassi.

Tõuraamatusse kantud lambale antakse tõuraamatu number, mis koosneb:

- tõu tähisest,

- lamba registrinumbrist ja
- tõuraamatu põhiosa klassi/lisaosa märkivast tähest A, B või R.

Tõuraamatut peab aretusorganisatsioon elektrooniliselt. Tõuraamatu põhiosa A-klassi kantud jäärade põlvnemisandmed on avalikud. Põlvnemistunnistuse väljastamise korral märgitakse sellele tõuraamatusse kantud lamba kohta tõuraamatu number. Lambad kannab tõuraamatusse tõuraamatu pidaja.

Veresuse arvutamine ja veresusega arvestamine gotlandi tõugu lammaste puhul

Veresus ehk tõukombinatsioon väljendab looma põlvnemises esinevate tõugude osatähtsust protsentides täisveresuse kohta (100%). Kui lammas tuleb aretusprogrammi koos veresuse andmetega, siis arvestatakse kõikide komponentide veresusega. Kui esineb teadmata veresust (osaliselt või täielikult), siis märgitakse puuduv komponent tähega R (ristand). R-komponent arvutatakse lahutades täisveresusest 100% teadaolevad veresused.

Veresuse komponentide üle peetakse eraldi arvestust kui veresuse komponent on suurem kui 3,125% veresust. Kui veresuse komponent on võrdne või väiksem kui 3,125% siis see kustutatakse ja 100% erinev osa liidetakse:

- a) R-komponendile, kui see esineb;
- b) kui R komponenti ei esine ning kaduvate komponentide summa on suurem kui 3,125%, siis luuakse R komponent ja liidetakse kaduvad veresused R komponendile;
- c) R komponendi puudumisel või kui loodav R komponent jääks väiksemaks kui 3,125% liidetakse kaduv veresus vähima osakaaluga tõu veresuseks.

LISA 3. ARETUSLOOMA PÕLVNEMISE REGISTREERIMISE NING PÕLVNEMISE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE KORD

Põlvnemisandmete õigsuse tagavad aretuse andmebaasi paaritus- ja poegimisandmed, mis sisestatakse andmebaasi vastavalt jõudluskontrolli korrale. Vajadusel saab põlvnemist kontrollida geneetilise uuringuga.

Põlvnemistunnistus on dokument, mis kinnitab looma põlvnemist, päritolu, identifitseerimist. Allkirjastatud põlvnemistunnistus väljastatakse looma müügi või ostu puhul.

Tõutunnistus on tõuraamatu põhiossa kantud aretuslooma põlvnemistunnistus, mille on allkirjastanud aretusorganisatsiooni esindaja.

Põlvnemistunnistuse vormi kinnitab aretusorganisatsioon ning sellele kantakse vähemalt järgmised andmed:

- põlvnemistunnistuse väljastanud asutuse nimi
- looma tõug ja tõuraamatu nimi
- looma number tõuraamatus
- põlvnemistunnistuse väljaandmise kuupäev
- märgistamismeetod
- riikliku registri number
- sünniaeg
- sugu
- aretaja nimi ja aadress
- omaniku nimi ja aadress
- põlvnemine - kaks põlvkonda eellasi ning nende tõuraamatu numbrid
- veresus
- mitmikuna sündimine

Põlvnemistunnistus väljastatakse looma müügi korral kahe nädala jooksul pärast müügiregistri esitamist aretajale või uuele omanikule, kui viimased on vastava soovi esitanud.

Põlvnemistunnistus antakse loomale 1 (üks) kord elu jooksul. Looma teistkordsel liikumisel ühe omaniku juurest teise juurde, antakse kaasa koopia või tellitakse ELKL-lt põlvnemistunnistuse koopia (dublikaat). Põlvnemistunnistuse koopia võib omanik ise teha, märkides sellele sõna „kopia“.

Loomade müügiandmed sisestatakse aretuse andmebaasi vastavalt kehtivale jõudluskontrolli korrale. Põlvnemistunnistus väljastatakse reeglina digitaalselt allkirjastatuna e-maili teel. Erandjuhtudel, kui müüja või ostja on selleks soovi avaldanud, ka paber kandjal. Põlvnemistunnistuse ja selle koopiate tellimine tõuraamatu pidajalt toimub vastavalt Liidu juhatuse poolt kinnitatud hinnakirjale.

LISA 4. LOOMA JA ARETUSMATERJALI ARETUSEKS SOBIVAKS TUNNISTAMISE KORD

Jõudluskontrolli läbiviija ja tõuraamatu pidaja poolt tunnistatakse loom ja aretusmaterjal aretuseks sobivaks

1. läbi tõuraamatusse kandmise
või
2. läbi loomade hindamise.

Looma tervislikku seisundit aretusvaliku tegemise või looma müügi ajal hindab jõudluskontrolli andmete koguja (lamba omanik või tema volitatud isik) vajadusel koos veterinaararstiga. Kui hindamist ei ole läbi viidud Liidu või mõne teise kvalifitseeritud hindaja poolt, siis vastutab looma füsioloogilise ning anatoomilise hea tervisliku seisundi eest looma omanik. Sisse ostetud aretusloomade ja aretusmaterjaliga peavad kaasas olema vastavalt Euroopa komisjoni otsusele nr 2020/602 esitatud andmed.

LISA 5. PAARITUSANDMETE REGISTREERIMISE KORD

Aretusega tegelevates karjades on lubatud kasutada ainult neid paaritusviise, kus on võimalik kasutatud sugujäärade isaduse tuvastamine. Tagamaks aretuses kasutatavate loomade põlvnemisandmete õigsust peab iga sündiv tall olema selgelt seostatav oma isa ja emaga. Sellise seose loomiseks saab kasutada:

- **Rühmapaaritust**, kus iga uterühma kohta kasutatakse vaid ühte jäära. Registreeritakse rühma uttede numbrid ning jäära number.
- **Käestpaaritust**, kus jäära juurde pannakse vaid kindel utt. Registreeritakse ute ja jäära number.
- Kui paarituses kasutatakse ühes rühmas rohkem kui ühte jäära, peab tõuraamatusse kandmisel järglase põlvnemine olema tõendatud geneetilise ekspertiisiga.
- **Kunstlikul seemendamisel** registreeritakse analoogselt rühmapaaritusele uttede ja jäära numbrid.

LISA 6. PÕLLUMAJANDUSLOOMA, KEDA SOOVITAKSE TÕURAAMATUSSE KANDA, IDENTIFITSEERIMISE JA SELLE ÜLE ARVESTUSE PIDAMISE KORD

Tõuraamatusse kantav loom identifitseeritakse ja märgistatakse vastavalt Eestis kehtivatele antud valdkonda reguleerivatele õigusaktidele.

Tallede sündimisel peab tall olema üheselt seostatav oma põlvnemisandmetega, selleks tuleb tall koheselt märgistada. Märgiseks võib kuni talle kuue kuuseks saamiseni olla värvimärk, karjanumber või mõni muu püsiv eraldusmärgis, mis võimaldab talle selgelt eristada.

Tallede märgistamise ning ema ja tallede õige seostamise eest vastutab jõudluskontrolli andmete koguja. Jõudluskontrolli läbiviijal on õigus märgistamist kontrollida.

Loomade üle peetakse arvestust elektroonilises aretuse andmebaasis vastavalt kehtivale jõudluskontrolli korrale. Tõuraamatusse kantakse loomad, kelle puhul on täidetud aretusprogrammist tulenevad nõuded ning kes on identifitseeritud riikliku registrinumbriga.

LISA 7. SEEMENDAMISE KOOLITUSPROGRAMMID NING SEEMENDAJA TUNNISTUSE SAAMISE NÕUDED JA TUNNISTUSE VÄLJASTAMISE KORD

Kunstliku seemendusega võib tegeleda isik (seemendaja), kes on läbinud vastava täiendkoolitusprogrammi selleks luba omavas täiendkoolitust pakkuvas asutuses.

LISA 8. TÕUJÄÄRADE HINDAMISE JUHEND

Tõujäärade hindamise eesmärgiks on populatsiooni parimate loomade tunnustamine, et neid edaspidi kasutada suguloomadena. Jäärade hindamist viiakse läbi lammaste jõudluskontrollis olevates karjades. Jõudlusandmete koguja saadab andmed või sisestab andmed aretuse andmebaasi vastavalt lammaste jõudluskontrolli korrale. Loomaomanik kaalub noorloomad 90–150 päeva vanuses ja valib (koos spetsialistiga või eraldi) välja sobivad jäärad hindamiseks, andes sellest teada ka jõudluskontrolli läbiviijale.

Hindamine toimub soovituslikult alates 12. elukuust, kuid kasvataja soovil võib hindamise läbi viia ka alates 6. elukuust. Noorloomadel hinnatakse jõudluskontrolli läbiviija poolt välimikku ning selle vastavust tõutüübile. Tüübi all mõistetakse tõu väliseid iseärasusi.

Välimiku hindamisel arvestatakse:

1) välimiku vastavust tõutüübile – hindele “5” vastava gotlandi tõugu jäära keha on väga hästi arenenud ja tugeva luustiku ning lihastikuga, villaku värvus on hõbehallist süsihallini, kuid täiskasvanud loomal ei tohi olla must; ninal ja suu ümbruses võib olla väiksemaid valgeid märgiseid, suured valged laigud on ebasoovitavad; kõrvad on püstised, saba lühike, karvavaba pealagi ei ole soositud;

- 2) jalgade seisu – hindele “5” vastava jäära jalad peavad olema muu kehaga proportsioonis, sirged, aretuses tuleb vältida „X“- ja „O-kujulisi“ jalgu;
- 3) sõrgade ja sõrgatsi tugevust – hindele “5” vastava jäära sõrad peavad olema tugevad ja terved;
- 4) hambumust – hindele “5” vastava jäära lõikehambad peavad asetsema vastu ülemist iget, ei tohi esineda üle- ega alahambumust;
- 5) jäära munandite laskumist munandikotti, nende ühtlast suurust ja tõule omast väljaarenemist – hindele “5” vastava jäära munandid peavad hindamishetkeks olema laskunud munandikotti, olema ühesuurused ning välja arenenud vastavalt looma vanusele. Ebanormaalsused munandites on piisav põhjus looma prakeerimiseks (hinne 1).

Hindamiskriteeriumid

Hindamisskaala on 5-punkti süsteemis. Punktid antakse järgmiselt:

5 – suurepärane;

4 – hea;

3 – keskmine;

2 – rahuldav;

1 – mitterahuldav.

Jäärad, kes saavad hinneteks kõikides hindamise aspektides „5“ (eliitjäär) ja „4“, on sobilikud aretustegevuseks jõudluskontrolli karjades. Jäärasid, kes saavad hindeks „3“ ja „2“ ei tohi kasutada tõuaretuseks, kuid võib kasutada sugujääradena tootmistegevuses. Jäärasid, kes on saanud mõnes punktis hindeks „1“, ei ole lubatud kasutada sugu- või aretusloomana.

LISA 9. JÕUDLUSKONTROLLIGA LIITUMISE AVALDUS

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidule

Avalduse esitaja nimi: .....

Ettevõtte / FIE nimi: .....

Äriregistri nr / Isikukood: .....

Aadress

Maakond: .....

Vald/linn: .....

Küla/linn .....

Talu/tänav .....

Postiindeks: .....

Kontakttelefon: .....

E-posti aadress: .....

Loomad on mahekarjast..... jah/ei.....

Karja suurus, kasvatatav tõug.....

Avaldus

Soovin alustada lammaste jõudluskontrolliga ja saada Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu elektroonilise andmebaasi Pässu 2.0 kasutajaks.

“ ... “.....20.... a.....